

HÍREK, BESZÁMOLÓK

Családtörténeti kutatás az anyakönyveken túl” című levéltári konferenciáról

A családtörténeti kutatások alapforrását a levéltárakban őrzött felekezeti és állami anyakönyvek másodpéldányai jelentik. A 2010. évi anyakönyvi eljárásról szóló törvény előtt hatályban volt jogszabály nem megfelelő értelmezése, illetve a másodpéldányoknak a levéltári törvény kutatásra vonatkozó passzusai szerinti kezelése tág teret nyitott a családtörténeti kutatás előtt, fellendítve a levéltárak ilyen jellegű forgalmát, amely azóta sem lankadt. Az új jogszabály lehetővé tette ugyan az anyakönyvben történő kutatást, de – mivel figyelmen kívül hagyta az állami anyakönyvnek mint irattípusnak a sajátosságait – szándékával ellentétben a kutatás elé szinte áthághatatlan adminisztratív akadályokat gördített. A törvény betű szerinti betartása következtében az állami anyakönyvek levéltárakban őrzött másodpéldányai közül gyakorlatilag csak a halotti anyakönyvek váltak kutathatóvá. 2011 októberében a Magyar Családtörténet-kutató Egyesület szervezésében *Anyakönyvek és a genealógiai kutatás* címmel a Magyar Nemzeti Múzeumban megrendezett konferencia az anyakönyvi kutatás helyzetét tekintette át, vizsgálódását a határon túli magyarok területének helyzetére is kiterjesztve. A konferencia nem titkolt célja a küszöbön álló jogszabály-változás kedvező irányú befolyásolása volt. A megszületett új jogszabály végül nem váltotta be a család-kutatók várakozásait, az anyakönyvek kutathatósága továbbra is viták tárgyát képezi.

Konferenciánk terve éppen e kutatási nehézségeket érzékelve született meg bennünk. Ezúttal nem csupán az anyakönyvi törvény megfelelő értelmezésének megvitatásához kívántunk fórumot nyújtani, hanem e problémán túllépve, olyan levéltári iratokra és kutatásokra kívántuk felhívni a figyelmet, amelyek a családtörténetek másodlagos forrásai ugyan, de léteznek, és hasznosításuk kutatás-módszertani, forrásismereti szempontból is minőségi előrelépést jelent. Célunk tehát az volt, hogy levéltári szakembereket, illetve családtörténeti kutatókat felkérve olyan levéltári és egyéb forrástípusokra hívjuk fel a figyelmet, amelyek az anyakönyvek pusztán tényadatain túl – azokat kiegészítve, adott esetben pótolva, sőt értelmezve –, személyek és családok történetét tárják fel a múltban.

A konferencia megrendezésére az MNL Veszprém Megyei Levéltára dísztermében került sor 2015. október 22-én. A nagyszámú közönséget, amelynek soraiban levéltári és egyéb közgyűjteményi szakemberek, valamint amatőr családtörténeti kutatók

egyaránt ültek, a Magyar Nemzeti Levéltár főigazgatója, dr. Mikó Zsuzsanna köszöntötte. Az elhangzott köszöntés röviden számba vette azokat az új levéltári szolgáltatásokat (főként adatbázisok), amelyek nagyban megkönnyítik a kutatók, elsősorban a családtörténeti kutatást folytatók helyzetét, illetve vázolta a levéltárak jövőbeli, ide kapcsolódó tartalomszolgáltatásra vonatkozó terveit. A konferencia előadásai egy szünet beiktatásával két részben hangzottak el. Az előadások felvezetője, a konferencia moderátora Jakab Réka főlevéltáros volt.

A nyitóelőadást dr. Péterfalvi Attila, a Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatóság elnöke tartotta. Előadásában az anyakönyvi törvényre, illetve a személyes adatok kezelésére vonatkozó hatósági állásfoglalást ismertette. A közönséget alkotó levéltárosok és családtörténeti kutatók számára tisztázta, miért fontos a személyes adatok védelme, miért volt indokolt az anyakönyvi adatszolgáltatás ilyen jellegű megváltoztatása, és mindez miért vonatkozik a levéltárakban őrzött másodpéldányokra is. Előadását követően volt lehetőség a téma megvitatására, konkrét kérdések megfogalmazására.

Az eredeti programterv szerinti következő előadás Nagy Ágnes levéltáros betegsége miatt elmaradt. Helyette kollégája, Haraszi Viktor, Budapest Főváros Levéltárának főigazgató-helyettese a nyitóelőadásra reflektáló előadást tartott, amelyben levéltára anyakönyvi kutatásra vonatkozó álláspontját és eljárását ismertette, egyben felhívva a figyelmet a jogszabály problematikus elemeire és értelmezési nehézségeire. A konferencia további előadásai a tervezettek szerint hangzottak el. Karika Tímea segédlevéltáros (MNL VeML) *Családok és háborúk: a családtörténeti kutatás lehetőségei a hadigondozási alapidatokban* című előadása két vonatkozásban is aktuális volt. Egyrészt részletes áttekintést nyújtott a hadigondozási irattípusokról és a bennük található, a családtörténetekhez hasznosítható adatokról, kibővítve ezáltal a családtörténeti kutatás forrásbázis-lehetőségét. Előadása másrészt kapcsolódott a hadigondozás újonnan elindult közigazgatási eljárásához. Az iratokból kirajzolódó személyes és családi sorsok jól rávilágítottak az iratanyag rendkívüli adatgazdagságára. Tóth Eszter Zsófia, a Veritas Történetkutató Intézet munkatársa az Oral History módszernek a családtörténeti kutatásban betöltött fontos szerepére hívta fel a figyelmet az interjú készítőik számára konkrét módszertani ajánlásokat megfogalmazva. A legfontosabb alapelveket saját interjúalanyaiával végzett munkájából vett példákkal tette kézzelfoghatóbbá.

Az előadások első blokkját követően tartalmas hozzászólások hangzottak el, amelyekben minduntalan felvetődtek a kutatási lehetőségek mellett az adatvédelem szempontjai is. Mindez a konferencia eredeti szándékát is visszaigazolta. A szünetet követő előadásokban további két forrásismertető előadás, valamint két kutatási beszámoló hangzott el. Utóbbiak is azt a célt szolgálták, hogy az anyakönyvi kutatáson túl további lehetőségeket és módszereket tárjanak az érdeklődők elé.

Szűts István Gergely levéltáros (MNL VeML) előadásában izgalmas internetes nyomozás folytán felkutatott családtagokkal készített Skype-interjú eredményeit mutatta be, melyek értékes adatokkal egészítették ki a Herendi Porcelánmanufaktúra utolsó háború előtti vezetőjéről, Gulden Gyuláról készülő, hagyományos levéltári kutatáson alapuló monográfiája adatait. Pavel Koblasa levéltáros, a Cseh Nemzeti Levéltár munkatársa magyar nyelvű előadásában a prágai és más csehországi levéltárakban található magyar vagy magyar vonatkozású családi levéltárakról adott áttekintést. Előadásával a határon túli magyar vonatkozású levéltári iratok egy eddig ismeretlen részére kívántuk felhívni a figyelmet. A Csehországban őrzött magyar vonatkozású iratanyagok elsősorban a főúri történelmi családokhoz köthetők, amelyek segítségével e családok uradalmaira és birodalmi családi kapcsolataikra vonatkozó adatok gyűjthetők. Laczlavik György az MNL OL főosztályvezetője az irányítása alatt álló, családi fondokat tartalmazó szekció levéltáraiból hozott példákkal adott áttekintést és ajánlást a családkutatásban használható elsődleges és másodlagos forrástípusokról.

A konferencia záró előadásának megtartására egy olyan „amatőr” kutatót, Madarászné Kajdacsy Ágneszt kértük fel, aki szakmája szerint nem történész, nem levéltári szakember, de évtizedes levéltári kutatómunkával a háta mögött a családtörténeti kutatást módszeresen és tartalmilag is magas szintre fejlesztve, szemléletesen tudta bemutatni eredményeit. Előadása kutatótársai és a kutatószolgálaton dolgozó levéltárosok számára is tanulságos volt.

A konferencia iránti igényt, illetve sikerét bizonyítja a rendkívül nagy érdeklődés, a hallgatóság aktív részvétele, a hozzászólások nagy száma. A konferencia hozzászólásokkal és egy értékelő zárszóval ért véget, majd a szervezők ebédre invitálták az előadókat és a megjelent társintézmények munkatársait. A rendezvény délután négy órakor ért véget. A konferencián készült fényképek, a teljes hangfelvétel elérhető az MNL Veszprém Megyei Levéltára honlapján:

http://mnl.gov.hu/mnl/ve/ml/hirek/csaladtorteneti_kutatas_az_anyakonyveken_tul_konferencia.

Jakab Réka

Két genealógiai kongresszusról

Beszámoló a 17. romániai Genealógiai és Heraldikai Kongresszusról

Négyéves szünet után 2016. május 12–14. között a romániai Jászvásáron megrendezték a 17. Országos Genealógiai és Heraldikai Kongresszust. A rendezvény szervezője a Sever Zotta Román Genealógiai és Heraldikai Intézet. Mint minden alkalommal, most is adott volt egy kiemelt román történelmi család bemutatása. Ezúttal a Mavrocordat família családtörténetével foglalkozott hat előadó.

A résztvevők zöme genealógiai témával jelentkezett. A kimonodottan családtörténeti bemutatókon kívül az előadásokat altémánként csoportosították. Volt uralkodói származástan, biográfia és prozopográfia szekció, idegenek a románok között és románok külföldön, bukovinai és besszarábiai genealógia és a néhány éve bevezetett „Öseim” szekció. Utóbbit abból a célból kezdeményezte Ștefan S. Gorovei főszervező, hogy ösztönözze a résztvevőket saját családjuk múltjának feltárására.

A több mint félszáz előadó között kevés volt a heraldikus. A bákói Anton Coșa Bákó város címeréről beszélt, Cătălin Hriban és Sorin Iftimi jászvásári heraldikusok a jászvásári egyetemek és karok nemrég megalkotott címereit ismertették, a kisinyovi Nicolae Dergaci az orosz szakirodalomban megjelent, Petru Movilă (Peter Mogila) kijevi metropolita címerét feldolgozó anyagokat összegezte, Constantin Ittu nagyszebeni heraldikus a bécsi Mária Terézia-emlékmű címereit elemezte, Tudor-Radu Tiron bukaresti heraldikus egy, a Bajor Állami Könyvtár gyűjteményében fellelt kéziratban megjelent Hunyadi-címerváltozatokról értekezett. Szekeres Attila István sepsiszentgyörgyi heraldikus, az Erdélyi Címer- és Zászlótudományi Egyesület elnöke két előadást tartott: a székely közösség címereiről, valamint Keöpeczi Sebestyén József (1878–1964) erdélyi címerművészről. Egy pecsétani előadás is akadt, a bukaresti Ana-Felicia Diaconu a pecsétek korszerű, tudományos leltározásának módjait ismertette.

A kongresszuson sor került Szekeres Attila István Háromszék címerkincset feldolgozó, az árkosi Tinta Kiadónál 2015 végén megjelent könyvének (Patrimoniul heraldic al județului Covasna) bemutatójára is. A kötetet Tudor R. Tiron bukaresti heraldikus méltatta.

Beszámoló a 32. Genealógiai és Heraldikai Világkongresszusról

A skóciai Glasgow városában tartották a 32. Genealógiai és Heraldikai Világkongresszust 2016. augusztus 10–13. között. Maga a konferencia – melynek témája „eredet és fejlődés” – három napos volt, a negyedikén Glasgow építészeti és címertani nevezetességeivel ismerkedhetett a társaság. A következő három napon címertani, építészeti és történelmi emlékek egész sorát mutatták be csillagtűrák keretében az arra benevezetteknek.

A kongresszus helyszínéül a Trades Hall szolgált. A rendezvényt Elizabeth Roads és Alex Maxwell Findlater, a kongresszus elnöke, illetve főtítkára nyitotta meg. A ceremónia keretében Kaare Seeberg Sidselrud, a 2014-ben Oslóban tartott 31. Genealógiai és Heraldikai Világkongresszus főtítkára átadta a kongresszusok vándorjogárát Elizabeth Roads asszonynak.

A kongresszuson 164-en vettek részt Európából, Észak- és Dél-Amerikából, valamint Ausztráliából. Három párhuzamos szekcióban 15 genealógiai és 35 címertani előadást mutattak be. A genealógiai tárgyú bemutatók előadói: Skóciából Graham Holton és Alasdair Macdonald (közös előadással), John Cleary, Tahitia McCabe, Ian Macdonald és Jenny Swanson, Angliából Audrey Collins, Julie Goucher, az Amerikai Egyesült Államokból Shannon Combs-Bennett, Franciaországból Pierre Le Clerq és Michel Teillard d’Eyry, Spanyolországból Matthew Hovious és Pedro Casteñeda-Garcia, Németországból Herbert Stoyan, Kanadából Marc Tremblay és Olaszországból Valeria Vanesio.

Címertani előadással jelentkezett Skóciából Bruce Durie és Mark Dennis, Angliából Richard Baker, Paul Fox, Adrian Ailes és Andrew Gray, a Man szigetről Howard Connell, Svédországból Göran Mörner, Henric Åsklund, Martin Sunnqvist, Claus Bertnsen és Henrik Klackenber, Dániából Nils Bartholdy, Ronny Andersen és Peter Kurrild-Klitgaard, Kanadából Claire Boudreau és Darrel Kennedy (közös előadással), Robert Watt és D'Arcy Boulton, Belgiumból Steven Thiry és Luc Duerloo, Németországból Clemens Kech és Rolf Sutter, Franciaországból Nicolas Vernot és Alberto Lembo, Portugáliából Marta Gomes dos Santos, az Amerikai Egyesült Államokból Joseph McMillan, Mexikóból Rodrigo Lopez-Portillo y Lancaster-Jones, Hollandiából Jan T. Anema, Finnországból Carl-Thomas von Christierson, Ausztriából Michael Göbl, Lengyelországból Adam Żurek, Bulgáriából Stoyan Antonov, Macedóniából Jovan Jonovski, Romániából Ana-Felicia Diaconu és a kongresszus egyetlen magyar résztvevője, Szekeres Attila István sepsiszentgyörgyi heraldikus, az Erdélyi Címer- és Zászlótudományi Egyesületet elnöke, a Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaság tagja.

A címertani előadók zöme „haza beszélt”, azaz országuk, térségük, városuk vagy egy hazai személyiség címeréről/címereiről érkeztek. Példaként bemutatjuk a „keletiek” témáit. Stoyan Antonov a bolgár királyi ház (Szász-Koburg-Gotha) címerhasználatáról, Adam Żurek a gnoeznoi és lembergi püspökség egyházi címerhasználatáról érkezett, Ana-Felicia Diaconu előadásának címe: Kontinuitás és innováció a romániai közigazgatási heraldikában; Jovan Jonovskié: A nap megjelenítése a macedóniai közigazgatási heraldikában, Szekeres Attila István előadásának címe: A székely közösség címerének alakulása annak megjelenésétől addig, amíg a legnagyobb romániai nemzeti kisebbségi közösség, a magyarság autonómiaharca jelképévé vált.

A következő, 33. Genealógiai és Heraldikai Világkongresszust a franciaországi Arras városában rendezik meg 2018. október 1–5. között.

Szekeres Attila István

Magyar–román genealógiai konferencia. A Magyar–Román Történész Vegyesbizottság 23. üléséről

A két évvel ezelőtti budapesti, az MTA Történettudományi Intézetében rendezett konferencia után 2016. szeptember 20–23. között Gyulafehérváron zajlott a Magyar–Román Történész Vegyesbizottság 23. ülése. Az előzetesen rögzített tematikának megfelelően egyrészt genealógiai, másrészt a kulturális transzfer működését megvilágító előadások hangzottak el. Megnyitóként a román tagozat elnöke – egyben a rendezvényt szervező Román Akadémia George Barițiu Történettudományi Intézetének (Kolozsvár) igazgatója –, Nicolae Edroiu üdvözölte a résztvevőket, válaszolva a Vegyesbizottság történetét az 1971-es és a 2014-es budapesti ülés között. A magyar tagozat elnökeként Miskolczi Ambrus leszögezte: az 1973-as tankönyv vita (a nemzeti kizárólagosság és a hithű marxizmus párharca) maga is hozzájárult ahhoz, hogy a Vegyesbizottság a hullámmozó állami kapcsolatok közepette is a szólásszabadság szigete maradhasson. Ennek a jövőben közös tanulmánykötetekben kell megmutatkoznia. Daniel Breaz, az eseménynek helyet adó „1918. december 1. Egyetem” rektora hangsúlyozta: Gyulafehérvár a román történelem fontos helyszíne, a történelem-oktatás (1991 óta) pedig az egyetem

egyik első és legfontosabb programja, teljes ciklusban zajlik, emellett az intézmény szerteágazó nemzetközi együttműködés részese, az MTA-val is évek óta zajlik közös projekt. Végül a gyulafehérvári „Egyesülés Nemzeti Múzeuma” főigazgatója, Gabriel Rustoiu ismertette az 1888 óta gyarapodó gyűjtemény (jelenleg több, mint 180,000 tétel) történetét, az elsősorban az antik Apulumra összpontosító régészeti kutatásokat. Reményét fejezte ki, hogy a Vegyesbizottság témakörei közé bekerül majd a régészet és a muzeológia is.

A tudományág helyzetének ismertetéseként Nicolae Edroiu válaszolt a román genealógiai kutatások történetét az 1780-as első kézirat említése után, méltatva a moldvai bojár- és erdélyi román nemesi családok feldolgozását, majd kárhóztatva az 1948 utáni törést – e rész tudomány tabuvá vált –, a rossz emlékü korszak egyetlen pozitívumaként említve az állmvédelem számára megírt rengeteg önéletrajzot, melyek kellő kritikával forrásértékűek lehetnek. A nyolcvanas években azután a jászvásári (Iași) intézet évkönyve megindíthatta idővel önálló sodó genealógiai mellékletét, a rendszerváltás után megalakult – habár a Román Akadémia keretein kívül – a Genealógiai Intézet, ez év májusában sikeres nemzetközi konferencia zajlott.

Magyar részről Kollega Tarsoly István az új kutatási lehetőségek vázolásának kapcsán ismertette az általa vezetett Magyar Családtörténet-kutató Egyesület tevékenységét (ő egyben a Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaság alelnöke is), kiépített és folyamatosan fejlődő adatbázisait (anyakönyvek, névváltoztatások, emlékművek, sírkövek, kutatói kapcsolatok, gyászjelentések, érettségi tablók), melyek bizonyos korlátozásokkal az Egyesület honlapján keresztül elérhetőek, akárcsak együttműködés keretében a Magyar Főnemesi Adattár, a Magyar Családtörténeti Adattár és az Erdélyi Genealógiai Társaságtól lekérhető nevek jegyzéke. Ezidáig tíz és félmillió nevet dolgoztak föl – kapcsolható módon az eredeti anyakönyvhöz –, minden budapesti állami anyakönyvet, és az összes vidékit is be fogják vinni, továbbá háromszázezer változtatott nevet, százötvenezer első világháborús áldozatát, különböző temetőkből hétezer-ötszáz elhunytát és több mint hétszáz tablót.

A továbbiakban konkrét tárgyú előadások hangzottak el. Maria Magdalena Székely összefoglalta a közép- és koraiújkor moldvai nemzetségek kutatásának lehetőségeit: a kolostorok számára kiállított fedelmi, nagybojári adománylevelek, az ottani sírkövek feliratai, a rokonok nevének rögzítése (a nekik járó imák és istentiszteletek biztosítása érdekében) az ott vezetett emlékkönyvekbe (*pomelnic*), az óegyházi szláv nyelvű krónikák. A kolostorok nemcsak az őskultusz, hanem a politikai reprezentáció helyszíneivé is váltak, az általuk őrzött források alapján rekonstruálhatók a bojárnemzetségek, ám figyelembe kell venni a nem ritka hamisításokat, melyek már a 17. században kikényszerítették a leszármazások tisztázását, azaz a genealógiai kutatásokat, és perek sorozatát indították el.

Susana Andea ismertette az 1600 előtti oklevelek digitalizálásának projektjét (a bukaresti és a kolozsvári egyetem illetve a levéltárak együttműködéséeként), majd szűkebb tárgyaként a fedelmi Erdély Nagy- és Kiskancelláriájában működő írnokok helyzetét, karrierlehetőségeit. A 17. században már általában alacsony származású, fizetett személyek nem annyira az illetményért, mint inkább a feljebbjutás és a reménybeli birtokadomány végett vállalták ezt a munkát. Kellően képzett személyként latin, magyar, német és török, egyes esetekben még román nyelvtudással rendelkeztek (ez utóbbira csak következtethetünk, a források ritkán említik).

Mindennek érzékeltetéseként összefoglalta a 17. században felemelkedett récszei (Fogarasi) Boér István és Péter pályáját.

Avram Andea a Mária Terézia alatt jelentős karriert befutott Petru Dobra életútját rajzolta meg (kereskedőcsalád fiából erdélyi táblai főügyésszé emelkedett).

Nagy Levente a reális és fiktív családfák viszonyát boncolgatta, konkrétan Esterházy Pál ezirányú tevékenységét, aki a politikából kiszorulván a művészet és a fikció felé fordult, egyfajta imaginárius Magyar Királyságot teremtett, s ennek gerinceként megalkotta családja részben fiktív genealógiáját. Ebben fontos szerepet játszott bizonyos Dodo dáki király, a Hunyadiak, Dracula – azaz a havasalföldi Vlad Ţepeş, aki a kor magyarországi közvéleménye számára igen pozitív személy, törökverő nagy formátumú vezető – és Oláh Miklós (ez utóbbi szál valós). A konstrukcióban Erdély súlya biztosítja a török előtti egységes nagy ország képét.

Ştefan Gorovei a moldvai örmények külhoni szerepét foglalta össze: magában a román fejedelemségben a 16. század elején jelentek meg (északkelet felől), a 17. század vége felé közülük áttelepültek Erdélybe, idővel Magyarországra és távoli országokba. Konkrétan saját családja útját ismertette, kiemelve a pesti Gorove László, István és a bukaresti Artur Gorovei párhuzamos, akadémikus pályáját és kapcsolatait, a család későbbi tagjainak amerikai, Szovjetunió-beli, spanyolországi karrierjét. Maga a név az örményből magyarítható ('vitéz', 'bátor'), az -i betű Magyarországon kopott le róla.

Miskolczy Ambrus a babonák genealógiájáról és esetükben a kulturális transzfer működéséről beszélt, mégpedig Bruckenthal Mihály 1789-es körkérdése alapján. A későbbi királybíró és szász *comes* falujuk hiedelmeit szerette volna begyűjteni kálvinista magyar, evangélikus szász és ortodox román papoktól, ám csak hat válasz érkezett, azok is a lelkész tájékozatlanságáról, elszigeteltségéről tanúskodtak, amit pedig közöltek, azt máshol, tanulmányaik során szedhették össze (például a farkasember alakja, melyről viszont nem sejtették, hogy a német hiedelemvilágból jutott el a szláv népekhez, a magyarokhoz és a románokhoz).

Lajtai László genealógia és nemzetépítés összefüggéseit vázolta, elemezve a Hunyadiak származásának tárgyalását a 19. századi történelem-tankönyvekben. A premodern rendi közegben, a 18. század végéig társadalmi állásuk, előkelőségük számított, a róluk értekezők problémátlán módon román eredetűnek tekintették őket. A modern nemzetépítéssel, a 19. század elejétől hangsúlyosan, polemikus éllel a magyar származás tana uralkodik, míg az 1880-as évektől, a filológiai eredmények, mindenekelőtt Robert Rösler munkássága – a románok balkáni eredete – hatására ismét a déli, szerb, albán, majd román gyökerek jelennek meg. Ez illeszkedett az uralkodó körök azon törekvésebe, hogy vonzó életutakat látva a nem magyar ajkú népesség is magáénak érezhesse az ország történelmét, erősödjenek hazafias érzületeiben.

C. Tóth Norbert a genealógia hozzájárulását hangsúlyozta az archontológia számára: a középkori forrásokban előfordul, hogy ugyanazon név egy időben távoli helyeken, különböző pozíciókban jelenik meg, ilyenkor a családtörténet tisztázhatja, hogy egymással rokon, de különböző személyekről van szó, mint a Guth-Keled nemzetségbeli Bacskai Miklós(ok) esetén a 15/16. század fordulóján.

Laura Stanciu felekezet és nemzet viszonyát elemezte az erdélyi románok esetében, a 18. és a 19. század közepét vetve össze. E két

összetett, ellentmondásos korszakot egyszerre jellemezte a nyelvi-kulturális nemzettudat – a latinizálástól, elnemzetlenítéstől tartó görögkatolikus lelkészek inkább az ortodoxokkal érznek közösséget –, ugyanakkor a felekezetiség szerepe. Az ortodoxok Karlócahoz, a szerb hierarchiához vonzódnak, Ioan Lemény balázsfalvi görögkatolikus püspök pedig korántsem csak nemzeti érdekből kérte széke érseki rangra emelését, ennek megvalósulása inkább Róma globális stratégiáját szolgálta.

Remus Câmpeanu a kulturális transzfer lehetséges tereit osztályozta a 18. századi Erdély vonatkozásában, emlékeztetve a románok társadalmi súlyára (a nemesség felét adják), szerepére a közgazdaságban (II. József 15%), tehát egy tagolt román társadalom létrejöttére. Ezt ezidáig kevésbé emlegették, ezért szükséges a hagyományos narrációk és a kanonizált nemzeti hősök után immár a mikrotörténelem, az egyéni utak vizsgálata, az egyedül helyes alapállás pedig csak a nemzeti kizárólagosság, a többség–kisebbség, uralkodó–elnyomottak kategóriák meghaladása, a múlt közös feldolgozásának szándéka lehet.

Ábrahám Barna a felekezetiség és/vagy közös kultúraépítés viszonyát foglalta össze, az erdélyi románok és a szlovákok 19. századi stratégiáit állítva párhuzamba. Általában a vallás, az egyház nemzeti összetartó erejének tétele érvényesült, a mindennapokban viszont felekezeti elzárkózás vagy éppen villongás, csökkenő mértékben, de még a 20. század elején is kimutatható, miközben nyilvánvaló a szembenálló felekezetek (ortodox – görögkatolikus illetve evangélikus – római katolikus) eltérő szellemű, de egyenlő részvétele a nemzetépítés, konkrétan a kulturális intézmények kiépítésében.

Az esemény lezárásaként a résztvevők meghatározták a két év múlva esedékes magyarországi tanácskozás témáját: a történelmi emlékezet és a kulturális transzfer, hangsúlyosan 1918 és a transzilvanizmus rendszere. Az ülések mellett a szervezők elkalauzolták a résztvevőket az ortodox katedrálisba – ezt követően fogadta őket Irineu érsek –, a katolikus székesegyházba, a muzeális Batthyaneum Könyvtárba, az Egyesülés Nemzeti Múzeumába, illetve záróeseményként a 14. század elején alapított, értékes freskókat rejtő remetei (Râmeţ) kolostorba.

Ábrahám Barna

Interneten az erdélyi középkori oklevelek. Beszámoló a Román Nemzeti Levéltár középkori okleveleinek digitalizálásáról rendezett műhelybeszélgetésről

2016. május 30-án a Magyar Nemzeti Levéltár (MNL) Országos Levéltárának Bécsi kapu téri konferencia termében került sor arra a műhelybeszélgetésre, amit a Magyar Nemzeti Levéltár a Bukaresti Tudományegyetemmel közös szervezésben rendezett a romániai levéltárakban őrzött, 1600-ig terjedő iratok digitális adatbázisának bemutatásáról.

Mikó Zsuzsanna a Magyar Nemzeti Levéltár főigazgatója köszöntőjében felidézte a magyarországi középkori oklevelek tíz évvel korábban kezdődött digitalizálási projektjét, a mintegy 108 000 levéltári egység három esztendő alatt történt digitalizálását 135 000 euro külső támogatással. Ezen túl nemcsak a vidéken őrzött,

egyházi levéltárak anyagának digitalizálásában játszott és játszik jelentős szerepet az MNL, de a határon túli középkori iratok digitalizálását is támogatja. A legjelentősebb határon túli gyűjtemény Szlovákiában van, az ICARuS projekt keretében ezek digitalizálása a végéhez közeledik. A mennyiségében második legjelentősebb anyag ma Romániában található, mintegy 10 000 db 1526 előtt keletkezett dokumentummal. Az MNL nagy örömmel vállalta a szakmai bemutató megrendezését.

A meghívón köszöntőként szerepelt, de lényegében szakmai projektbemutatót tartott a projekt kitalálója, kezdeményezője és menedzsere, Marius Diaconescu, a Bukaresti Tudományegyetem tanára. Megköszönte az MNL-nek a lehetőséget, hogy a bemutatóra Budapesten kerülhetett sor. Ennek oka egyszerű: a legtöbb digitalizált dokumentum (mintegy 90 %) Erdély történetéhez kapcsolódik. A projekt kivitelezője a Bukaresti tudományegyetem, partnerek: a Román Nemzeti Levéltár (RNL), a Babeş-Bolyai Tudományegyetem és a Norvég Nemzeti Levéltár. A projekt elsődleges célja a RNL-ban őrzött 1600 előtt kelteztet iratok (eredetiek és másolatok) digitalizálása és online adatbázisban történő rendszerezése. A levéltáron túl további két intézményre, kolozsvári Lucian Blaga Központi Egyetemi Könyvtárra és a Román Nemzeti Történelmi Múzeumban őrzött anyagok feldolgozására is kiterjed a munka. A projekt ötletgazdája és kivitelezője a Bukaresti Tudományegyetem, amely a technikai és pénzügyi ügyvitelen túl paleográfiai ismeretekkel rendelkező szakemberekkel járul hozzá a terv megvalósításához. Az egyetem felel a népszerűsítő kampányokért és részben az adatbázis kezeléséért is. A digitalizáció során a RNL biztosítja a szabad hozzáférést minden 1600-ig keletkezett irathoz, kezeli és karbantartja az adatbázist. Mint elhangzott, „az iratok azonosítását, illetve a szlavón, görög, oszmán nyelvű és cirill betűs írások kivonatait a levéltár szakemberei végezték. A Babeş-Bolyai Tudományegyetem biztosította teljes egészében a magyar nyelvű és részben a latin iratok feldolgozásához szükséges szakmai háttérrel, ugyanakkor részt vállalt a projekt népszerűsítésében is. A Norvég Nemzeti Levéltár egy évtizedre visszanyúló digitalizációs tapasztalata biztosította a projekt és az adatbázis felépítéséhez szükséges technikai tudást, ugyanakkor ez az intézmény ellenőrzi az adatok hasznosíthatóságát az idegen kutatók, a térség levéltári és történelmi sajátosságait kevésbé ismerők szemszögéből.”

A projektet eredetileg 2014 decembere és 2016. április közötti időtartamra tervezték a Norvég Alap támogatásával, de sikerült meghosszabbítani 2016 októberig. A teljes költség 830 000 euró, ebből 2016 márciusáig 680 165 eurót használtak fel (81,82 %). Az eredeti elképzelés 1000 irat restaurálását is célul tűzte ki, 2016 márciusáig ez a szám elérte az 1 067-et.

Eredetileg a RNL 32 központi és megyei intézményéből 32 000 levéltári egység digitalizálását célozták meg és mintegy 36 000 irat adatbázisba történő feldolgozását tervezték. A tényleges irat-azonosítási és szkennelési munka során ez a szám a jelek szerint mintegy 20 %-kal nő és a digitalizált kútfők száma el fogja érni a 38 500-at, ami mintegy 50 000 regesztát feltételez. (2016. márciusáig 22 500 levéltári egységből 28 000 irat került feldolgozásra.) A legtöbb levéltári egység a RNL Kolozs megyei levéltárában található (19 938), nagyságrendileg következnek a Szeben (8 060), Brassó (2 795) megyei levéltárak, a RNL Központi Történelmi Levéltára (2 696), illetve a Iasi (1 553), Bihar (921), Kovászna (830) és Máramaros (624), Maros (550) megyék levéltárai. Ez összesen mintegy

411 fondot érintett. Az iratok azonosítása a kolozsvári levéltárban volt a legnehezebb, elsősorban a családi levéltárak mennyiségi és szerkezeti adottságai miatt (egy-egy levéltárak specifikus tagolása, raktári egységek vagy levéltári csomók szintjén készített leltárak esetén az egyes iratok azonosítása az irathalmaz átlapozásával történt). A szkennelésre előkészített iratokról nyilvántartást készítettek a számítógépes rendszer által generált jelzet hozzáadásával (pl. 627. – 1b/fasc. 80. nr. 19. – 1579 – latina – hartie, original – CJ-FD-00320-1-2-1b-80-19.). A szkenneléshez minden levéltári egységhez címkék készültek minden fontos információval, amelyek a képekkel együtt lettek szkennelve.

A feldolgozó munkát access adatbázisba végzi több „paleográfus”, hangsúlyozva, hogy pályájuk kezdetén álló fiatal kutatók és diákok bevonásával történik a munka „teljes bizalmat szavazva nekik”. Romániában két latin paleográfiai iskola létezik, Kolozsvár és Bukarest központtal, előbbi helyen Ion Aurel Pop és Adinel Dincă, amott Radu Manolescu és Lukács Antal professzorok vezetésével. Diaconescu hangsúlyozta, hogy ő is Kolozsvárról kezdte a paleográfiai tanulmányokat, majd „közel három évig volt alkalma napi rendszerességgel Érszegi Géza mesterrel gyakorolni” az oklevélolvasást az Országos Levéltár épületében, amiért külön köszönetét fejezte ki. Mindezt a tudást igyekezett átadni bukaresti tanítványainak is (Radu Decici, Dorel Ţuinea, Rebeca Gliga, Alessandro Dumitraşcu). Budapesti tanulmányainak része volt a magyar középkori adatbázis használata is, ami nagyon hasznos volt ahhoz, hogy saját rendszert hozzanak létre. A metaadatok feltöltését Bogdan Popovici (RNL) végzi, az adatok a RNL informatikai rendszerén keresztül előbb a scopeArchiv programba, majd a www.arhivamedievala.ro online adatbázisba kerülnek. Ez utóbbi a RNL informatikai rendszerének részeként működik, csakúgy, mint a szintén a projekt részeként megvalósuló hét központi (arhivelenationale-centrale.ro) és megyei (Kolozs, Szeben, Brassó, Iasi, Kovászna, Máramaros) honlapok (<http://arhivelenationale-brasov.ro>, stb), ahol a Virtuális Múzeumnak nevezett rész a helyi közösségek történetét és identitását kívánja bemutatni.

Ioan Drăgan, a Román Nemzeti Levéltár főigazgatója megköszönte az MNL vendégszeretetét, amit a rendezvényhez nyújtott, mindezt a gyümölcsöző együttműködés bizonyítékaként értékelte. A projekt „norvég pénzből és hazai szaktudással” valósul meg, ez a RNL eddigi legnagyobb vállalkozása, amelynek célja a kutatás megkönnyítése és a dokumentumok állományvédelme. Ahogy a DL-DF adatbázis, ez is túlmutat a nemzeti történetírásokon, örülnek a magyar kollégák támogatásának, megköszönte a magyar kollégáknak a projekt megtervezésében nyújtott támogatását.

Costea Ionuţ, a kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetem képviselőjében kiemelte, hogy a projekt a kolozsvári egyetem számára is nagyon fontos, intézményi szinten felkeltette az érdeklődést a diákok körében a medieviztika iránt és megerősíti az egyetemen működő paleográfiai műhely fontosságát és jelentőségét, a Történelem és Filozófiai fakultást bekapcsolata nemzetközi tudományos vérkeringésbe, erősítette az intézmények közötti együttműködést. A budapesti jelenlétet a román és a magyar történészek közötti szolidaritásként értékelte.

Bolstad Inga, a Norvég Nemzeti Levéltár főigazgatója köszöntőjében a digitalizálás jelentőségét emelte ki. Norvég részről jelen volt még az eseményen Gausdal Ole, Norvég Nemzeti Levéltár főigazgató-helyettese is.

Ezt követően Marius Diaconescu „élőben” mutatta be az adatbázist. Kiemelte, hogy a mintát a magyarországi adatbázis szolgáltatta. Az adatbázisnak lesz több nyelvű, így magyar felülete is. Eltolódás van azonban egyelőre az adatok fordításában, egyelőre a metaadatok csak románul használhatóak, de idővel a magyar, angol és német fordítás is lesz. Konkrét kereséseket is láthattak a jelenlévők, majd ezt követően kérdéseket lehetett feltenni. Több kutató megjegyezte, hogy a metaadatok több helyen nem pontosak, a hely- és személynevek azonosítása nem tökéletes. A kérdések között elhangzott, hogy milyen nyelven kerülnek rögzítésre a személy és helynevek. Amennyiben van román megfelelőjük, úgy románul rögzítik ezeket. Az adatbázissal kapcsolatban felmerült problémákra a menedzser szerint a jövő fog választ adni, számos kérdést idő hiányában eddig nem lehetett tökéletesíteni. Három éven belül a metaadatok is teljesen felkerülnek az adatbázisba, remélhetőleg a két, a román és a magyar adatbázist linkekkel lehet összekötni. A szinkron tolmácsolás fáradságos munkáját Flóra Ágnes végezte.

Az www.arhivamedievala.ro adatbázis, az EGT Alap 2009-2014 „Természeti és kulturális örökség megőrzése és megújítása” elnevezésű programja keretén belül finanszírozott, a RNL őrzésében található középkori iratok digitalizálása című projekt része. Az ICARUS ENARC projektje keretében az elmúlt években tárgyalások folytak a RNL-ral az erdélyi oklevelek digitalizálásáról, végül az a megoldás kerekedett felül, amely a Norvég Alap támogatásával valósítja meg a projektet, az időhatárt jelentősen kibővítve 1600-ig. Ez mintegy 35 000 levéltári dokumentumot jelent Románia valamennyi állami levéltárából. A magyar történészek nagy várakozással tekintenek a vállalkozás felé, hiszen megvalósulása esetén az erdélyi oklevelek sokkal jobb minőségben lesznek elérhetőek, mint a DL-DF adatbázis fekete-fehér mikrofilmekről digitalizált állománya. A metaadatok készítésével kapcsolatban azonban fenntartásaink vannak, az eddigi eredmények nem győzték meg az erdélyi forrásokat jól ismerő történészeket, hogy a fiatal „paleográfus” csapat szakmailag tökéletesen végezné a munkát.

Rácz György

Beszámoló a *Digital history Workshop / Atelier d'histoire digitale* műhely-konferenciáról, Bukarest, 2016. november 18–19.

A nemzetközi összejövetel (francia és magyar meghívottakkal, összesen 22 fő) célja a történettudományi kutatásban használatos digitális eszközök használatának és lehetőségeinek áttekintése volt. A program szerint a résztvevők kb. egy-egy órányi időtartamban mutathatták be projektjeiket, hogy azután a műhely második napján ezek megvitatására kerüljön sor.

Elsőként Marius Diaconescu mutatta be a román történelem korai forrásának összegyűjtésére kidolgozott projektjét. Ennek finanszírozója Norvégia, legfőbb szakmai partnerei pedig a Norvég és a Magyar Nemzeti Levéltár. A projekt ismerős nekünk magyaroknak is, hiszen a nyár folyamán már volt egy bemutatója Budapesten; ahhoz képest sok újat nem hallottunk. A projekt érdekes, de időnként az az érzése a külső szemlélőnek, hogy a gyöngébb ellenállás irányában halad. Ezen azt értem, hogy kész adat- és rendszer elemeket vesznek át más projektekből. Kedvező fejlemény, hogy a

romániai anyag felvételezése jó minőségben történik (600 DPI), tehát további feldolgozásra nagyon is alkalmas lesz.

A második prezentáció (Kóta Péter) szólt az MNL több projektéről. Kitűzött célja szerint problémaorientált áttekintést adott nemcsak a DL-DF-ről (ami eléggé ismert), hanem a még kísérleti stádiumban levő 1526–1570 időszakot érintő adatgyűjtésről is. Ez utóbbi különösen fölkelte a román kollégák érdeklődését. Megemlítette továbbá az MNL Vas Megyei Levéltárában készített adatbázist, amely Szombathely város műemléki védettségű épületeit mutatja be, valamint a megyei múzeummal közösen elkészített internetes portált (Tóth Kálmán projektvezető munkája), amely 1956 történetének feldolgozása céljából középiskolások bevonásával működik. Az egész egy vetélkedő köré szerveződik, tárgyak, iratok gyűjtése, interjúk készítése a még élő szemtanúkkal, stb. is részét képezi. Az örökségpedagógia, a publikum felé történő nyitás, a közös gyűjtőmunka egyaránt megtalálható benne. Némi csalódottsággal vettem tudomásul, hogy a referátum eme részéhez semmiféle reakció nem volt, hanem csak a középkori és kora-újkorai források kapcsán érdeklődtek az iránt, hogy vajon a digitális képeket – a tömörítetlen fájlokat – meg lehet-e kapni. Azt a választ kapták, hogy természetesen igen, ha felveszik a kapcsolatot az adatgazdával, de automatikusan, egy kattinással nem.

Alina Pavelescu, a Román nemzeti Levéltár munkatársa az RNL-ben folyó további digitalizálási munkálatokról beszélt. Robert Parnica, a budapesti Open Society Arcives vezetője kiemelkedően színvonalas, átgondolt, adatokban gazdag, jól előadott prezentációja a (CEU részlegeként működő) intézetben folyó digitalizálási projekteket mutatta be. Tanulságos volt látni, ahogyan az OSA munkatársai a legmodernebb technológiák – és szabványok – alkalmazásával, a történetfelfogás paradigmaváltásait szinte napra készen követve tárják fel anyagukat. Hozzáteszem, hogy szerintem ehhez a sikeres és hatékony munkához a szükséges előfeltételek is adottak az OSA-ban: kis méretű, fiatal, lehatárolt gyűjtőkörű, ugyanakkor kiemelt érdeklődésre számot tartó (pl. Szabad Európa Rádió archívuma, 1956-os anyagok, stb.) levéltár, viszonylag nagy mozgástér finansziális tekintetben, a CEU hallgatóiból verbuválódó szakember- és kutatógárda. Az OSA kitűnően kamatoztatja ezeket az adottságokat.

Aurelia Vasie, Céline Alazard és Serge Wolikow előadása a Dijonban működő Maison des Sciences de l'homme keretében munkájukat mutatta be, amelynek központjában a XX. század elejének kommunista mozgalmai állnak. Látványos, egyúttal adatokban gazdag on-line kutatási lehetőségeket kínál.

Corina Doboş (a szervező és házigazda) és Bogdan Täut projektje a két világháború közti Romániában illegálisan működő kommunista párt szerveződését vizsgálta egy a háború után készített személyi kataszter adatlapjainak feldolgozásával. A több, mint 8 ezer kérdőív adatainak hasznosítása, és az adatmodellezés kérdései álltak a központban.

Cristina Diac a Román Akadémia Totalizmus-kutató Intézetnek tagja gyakorlatilag ugyanezt a problémát boncolgatta. Középpontban a kvantitatív módszerek alkalmazásának lehetőségei álltak.

Az első nap munkavacsorával zárult, ahol folytatódott – immár kötetlen beszélgetés formájában – a szakmai problémák taglalása.

A konferencia második napja, amely a bemutatott projektek megbeszélését célozta, gyorsan átalakult egy francia - román együttműködési párbeszéddé (miközben a résztvevők száma hatra csökkent). Tartalmi szempontból a XX. századi történelem, pontosabban

a kommunista mozgalom problematikája volt meghatározó: a Komintern, a spanyol polgárháború és a romániai kommunisták 1944 előtti tevékenysége, vagyis ezek digitális kutatásának és feldolgozásának megvitatása.

A prezentációk után a fölvetett témák alapos megbeszélésére került sor. Hasznos tanulságokkal térhetett haza minden résztvevő,

azzal a meggyőződéssel, hogy további hasonló műhely-konferenciákra a közeljövőben érdemes folyamatosan sort keríteni. A román partnerek kitűnő vendégszeretete hozzájárult a pozitív összképhez.

Kóta Péter

A Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaság 2017. I. félévi programjai

2017. január 26. 17. óra

Házaspárcímerek a magyar heraldikában

Előadó: dr. Pandula Attila (egyetemi docens, ELTE BTK, Budapest, az MHGT elnöke)

Az ülést vezeti: dr. Kollega Tarsoly István, alelnök

2017. február 23. 17. óra

Az Auguszt cukrázscsalád története

Előadó: Auguszt József, cukrász

Az ülést vezeti: Debreczeni-Droppán Béla, titkár

2017. március 30. 17. óra

Izgalmas élet a levéltárban – egy levéltáros „hiéna” emlékei

Előadó: dr. Péntekné Unghváry Mária, (ny. levéltáros, Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, MHGT)

Az ülést vezeti: Kovács Eleonóra, főtitkár

2017. április 27. 17. óra

Hangszerkereskedő családok

Előadó: Török Róbert (muzeológus, igazgatóhelyettes Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum, MHGT)

Az ülést vezeti: Katona Csaba, alelnök

2017. május 25. 17. óra

Csánki Dezső és Thallóczy Lajos családja

Előadó: Reisz T. Csaba (főlevéltáros, címzetes főigazgató, Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, MHGT)

Az ülést vezeti: Török Róbert, titkár

2017. június 29. 17. óra

Községi pecsétek, címeres pecsétek Somogy megyében a 18–19. században

Előadó: Polgár Tamás (levéltár-igazgató Magyar Nemzeti Levéltár Somogy Megyei Levéltára)

Az ülést vezeti: dr. Pandula Attila, elnök

Összejöveteleink helyszíne:

Budapest, VIII. kerület, Múzeum krt. 14–16. Pollack Terem (Bejövétel a Bródy Sándor utca felőli bejáraton.)